

Euroopa Kohtu eelotsus Eesti kohtupraktika mõjutajana

Julia Laffrangue (RiTo 10), riigikohtunik, Tartu Ülikooli Euroopa õiguse dotsent

Eesti kohtuasjade lahendamisel – eriti haldusasjades, kus kokkupuude Euroopa Liidu õigusega kõige tihedam – ei piisa Eesti seaduste kohaldamisest ja Riigikohtu lahendite tundmisest. Vaja on analüüsida, kas valdkonda reguleerib Euroopa Liidu õigus, ja kui, siis millisel kujul.

Juba üle kahe ja poole aasta on Eestil tulnud harjuda sellega, et kuulume Strasbourgis paikneva Euroopa Inimõiguste Kohtu jurisdiktsioonile lisaks ka Euroopa Kohtu kui Euroopa Liidu õigustmõistva võimu pädevusse. Euroopa Kohus asub Luxembourgis, selle tegevusvaldkond on märksa laiem inimõiguste kaitse sfäärist, ulatudes Euroopa Liidu halduskohtust põhiseaduskohtuni, kuigi liidus ühine Euroopa põhiseaduse leping praegu puudub.

Kui Euroopa Inimõiguste Kohtusse saab pöörduda inimõiguste konventsiooni väidetava rikkumise küsimuses, ammendanud eelnevalt oma riigis võimaliku kohtutee (üldtuntud on näiteks Tammer *versus* Eesti kaasus), siis Euroopa Kohtusse liikmesriikide üksikisikud riigi Euroopa Liidu õigusest tuleneva kohustuse väidetava rikkumise korral pöörduda ei saa. Niisiis on füüsilisel või juriidilisel isikul võimalik pöörduda ainult oma riigi kohtusse, kui isik leiab, et tema subjektiivseid õigusi on rikutud seetõttu, et riigisisene õigus on vastuolus Euroopa Liidu, enamasti eeskätt selle esimese samba – Euroopa Ühenduse – õigusega (edaspidi kasutatakse segaduste vältimiseks läbivalt mõistet Euroopa Liidu õigus).

Näiteks kui Eesti põllumees arvab, et tema avaldus euroliidu struktuuritoetuse saamiseks on jäetud alusetult rahuldamata, sest Eesti struktuuritoetuste seadus on vastuolus Euroopa Liidu asjaomaste määrustega, ei saa põllumees pöörduda otse Euroopa Kohtusse, vaid peab oma kohtuteed alustama Eesti halduskohtust. Kui Eestis on ka Riigikohus küsimuse otsustanud, ei ole seda otsust samuti enam võimalik Euroopa Kohtus vaidlustada. Küll aga võivad või teatud juhtudel peavad Eesti kohtud küsima eelotsust Euroopa Kohtult, kui halduskohus või edasikaebamise korral kõrgemad kohtud leiavad, et Eesti õiguse vastuolu Euroopa Liidu õigusega võib tõesti esineda, kuid nad pole selles kindlad. Liikmesriigi kohtu kokkupuude Euroopa Kohtuga saab niisiis teoks eelotsuse menetlusena. Seega on eelotsusel täita oluline roll isikute parema õiguskaitse tagamisel.

Eelotsuse kaugeleulatuv mõju

Eelotsuse olemus seisneb selles, et kohtumenetlus, mis saab alguse näiteks Eesti halduskohtus, ka lõpeb Eesti halduskohtus, kuid vahepeal nii-öelda käib ära Euroopa Kohtus. Seda siis, kui Eesti kohus kahtleb Euroopa Liidu õigusakti õiguspärasuses ja kehtivuses või kui Eesti kohtul tekib raskusi Euroopa õiguse tõlgendamisega.

Euroopa Liidu õigusakti õiguspärasuses kahtlemise korral on kõik Eesti kohtud kohustatud küsima Euroopa Kohtult eelotsust. Euroopa õiguse tõlgendamise osas võib eelotsust küsida ükskõik milline Eesti kohus. Riigikohus kui kõrgeim kohus on selleks aga kohustatud, kui

Eesti kohtumenetluses puudub käimasolevasse vaidlusse puutuva Euroopa Liidu õigusakti tõlgendamise osas Euroopa Kohtu varasem praktika või kui Euroopa Liidu õigusakti tõlgendus ei ole ilmselge. Eesti kohus peatab menetluse ja küsib Euroopa Kohtult eelotsust. Eelotsuse saades jätkab Eesti kohus menetlust sealt, kus see pooleli jäi, ja teeb asjas eelotsuse alusel lõppotsuse. Eelotsus on otsustavale Eesti kohtule vaidlusaluses asjas siduv.

Eelotsused ei mõjuta mitte ainult kohtunikke ja kohtupraktikat, vaid kogu õigust. Just eelotsuste tegemisel on Euroopa Kohus loonud hulga olulisi õiguse üldpõhimõtteid, mille tähendus ulatub konkreetsest kohtuasjast kaugemale, nagu näiteks põhimõte, et konflikti korral on Euroopa Liidu õigus liikmesriigi õiguse suhtes ülimuslik. Seetõttu tuleb mitte ainult Eesti kohtutel, vaid ka parlamendil ja ministriumidel ning teistel seadusloome ettevalmistajatel ja rakendajatel olla kursis Euroopa Kohtu tähtsamate otsuste, sealhulgas eelotsustega, ja neid oma töös arvestada. Euroopa Kohtus käimasolevaid eelotsusemenetlusi analüüsivad pidevalt välisministeerium ja justiitsministeerium, et otsustada, milline mõju võib neil olla Eesti õigusloomele ja kas Eesti riigil oleks otstarbekas Euroopa Kohtu menetlusse sekkuda.

Järgnev käsitlus piirdub analüüsiga Euroopa Kohtu eelotsuse mõjutustest Eesti kohtupraktikale. 2004. aasta 1. maist on kõik Eesti kohtunikud ka Euroopa Liidu kohtunikud, vastutades Euroopa Liidu õiguse toimimise ja kohaldamise eest. See ei ole lihtne ega sageli ka selge ülesanne, hõlmates muu hulgas eelotsuse küsimise võimalust või vastavalt kohustust. Samuti ei ole üheselt võimalik läheneda sellele, milline on Euroopa Kohtu eelotsuste mõju Eesti kohtupraktikale. Selles sugugi mitte must-valges problemaatikas kooruvad välja kaks poolust. Ühelt poolt Euroopa Kohtu eelotsuse selline mõju Eesti kohtupraktikale, mis rikastab ja arendab edasi meie kohtupraktikat Euroopa õiguse vallas, teiselt poolt Euroopa Kohtu eelotsuse suunav mõju Eesti kohtupraktikale, mis mõnikord võib võtta küllaltki dikteeriva hoiaku.

Viimane sõna Euroopa õiguse küsimustes

Kuidas kõige mõistlikumalt eelotsuse menetlust kasutada, et selle rikastav mõju kaaluks üles range dotseeriva, koguni ettekirjutava lähenemise ning et eelotsusest oleks mõlemale osalisele, Eesti kohtule ja Euroopa Kohtule, võimalikult palju vastastikust kasu? Kõige tähtsam on, et Euroopa Kohtu tehtud eelotsuse abil oleks Eesti kohtuvaidlusele võimalik leida õige ja õiglane, aga ka mõistliku aja piiridesse jääv lahendus.

On loomulik, et Euroopa õiguse küsimuses jääb nii-öelda viimane sõna öelda just Euroopa Kohtule. Kujutagem ette olukorda, kus Soome kohus tunnistaks kvalifikatsioonide vastastikust tunnustamist käsitleva Euroopa Liidu õigusakti kehtetuks, samal ajal kui teistes riikides kehtiks see õigusakt edasi. Kuidas saaks sellisel juhul rääkida isikute vaba liikumise tagamisest ühes liikmesriigis võrdselt teistega? Selline juhtum tekitaks olukorra, kus üks ja seesama õigusakt kehtiks ja kuuluks ühtedes liikmesriikides kohaldamisele, teises (teistes) aga mitte. Seega teenib eelotsuse küsimine eesmärki tagada Euroopa Liidu õiguse ühetaoline kohaldamine ja vältida Euroopa Liidu õiguse rakendamisel õiguslikku ebakindlust, õigusselgusetust ning, kui soovite, koguni kaost. Sama põhimõte laieneb Euroopa Liidu

õiguse ühesuguse tõlgendamise tagamisele, mis tähendab seda, et eri riikides tuleb üht ja sama euroliidu õiguse sätet tõlgendada ühtemoodi.

Juba mainitud üksikisikute õiguste tõhusamale kaitsele ja Euroopa Liidu õiguse ühetaolisele kohaldamisele lisaks võib eelotsuse positiivse aspektina välja tuua Euroopa Liidu õiguse edasiarendamise. Paljudes küsimustes, kus kirjutatud õigus ei anna liikmesriikide kohtunikele üheselt mõistetavaid vastuseid, kuidas Euroopa Liidu õigusega seotud asja lahendada, on just Euroopa Kohus ning eelkõige tema eelotsus see, mis mitte ainult ei selgita olukorda, vaid aitab vaadata ka kaugemale tulevikku, lähenedes õiguslikele probleemidele globaalselt, edasiarendavalt.

Eelotsus kui abimees

Ei ole kahtlust, et Euroopa Kohtu praktika laiendab kindlasti Eesti kohtunike Euroopa õiguse alaseid teadmisi ja silmaringi, lihtsustab lähenemist probleemile, mis on seotud Euroopa õigusega, olgu selleks siis konkreetnes asjas tehtud Euroopa Kohtu lahend või Euroopa Kohtu praktika tundmine laiemalt.

Euroopa Liidu õiguse alaste teadmiste ja oskustega ei tohiks Eesti kohtunikel enam probleeme olla. Juba enne Eesti ühinemist Euroopa Liiduga pakuti kohtunikele nii Eesti kui ka Euroopa Liidu institutsioonide toel erinevat Euroopa Liidu õiguse alast koolitust. See on jätkunud suures osas Eesti Õiguskeskuse eestvedamisel ka pärast liitumist. Tartus 15.-16. juunil 2006 peetud kohtunike foorumil pühendati esimene päev Euroopa Liidu õigusele. Osavõtt oli väga aktiivne ja tagasiside positiivne. Nüüdseks on olemas ka eestikeelne käsiraamat eelotsuste küsimise kohta Euroopa Kohtult.

Sageli tekivad probleemid Euroopa Liidu õigusaktide ja terviktekstide ülesleidmisel. Peale selle tuleb leida ja läbi töötada asjassepuutuvad Euroopa Kohtu lahendid, mida võib olla kümneid ning sugugi kõik neist ei pruugi olla üheselt mõistetavad ega eesti keeles kättesaadavad. 2004. aasta 1. maist alates on Euroopa Kohtu otsused olemas eesti keeles, ühinemiselsete Euroopa Kohtu otsuste eesti keelde tõlkimist justiitsministeerium alles korraldab. Tõsi küll, suureks abiks on justiitsministeeriumi poolt juba mõni aasta tagasi välja antud kaks Euroopa Kohtu varasemate tuumiklahendite kogumikku. Töö Euroopa Liidu õigusega tähendab niisiis Euroopa kirjutatud õiguse ja kohtupraktika põhjalikku tundmist, soovitatav on tutvuda isegi liikmesriikide kohtute praktikaga. Viimane eeldab omakorda võõrkeelteoskust. Euroopa Liidu õigusega seotud kohtuasjade lahendamiseks läheb vaja ka täiesti uut meetodikat, kuidas asjale läheneda, millist "tehete järjekorda" kasutada: kas analüüsida kõigepealt Eesti õiguse vastavust Euroopa Liidu õigusele ja seejärel Eesti õiguse vastavust kõrgemalseisvale Eesti õigusele või vastupidi jne.

Euroopa Liidu õigusega arvestamisest tulenevad kohtutele esitatud uued nõudmised eeldavad kohtutes täiendavate tugistruktuuride – nõunike ning uurimis- ja dokumentatsioonikeskuste, mis varustaksid otsustajaid värsket Euroopa Liidu õiguse alase info ja kirjandusega – olemasolu. Samuti on tähtsad kahe- ja mitmepoolsed suhted kolleegidega nii Eestis kui ka mujal Euroopas. Positiivne on, et meie kohtunikud ja nõunikud

Euroopa Inimõiguste Kohtus ja Euroopa Kohtus osalevad sageli Eestis seminaridel ja konverentsidel ning esinevad nõustavate sõnavõttudega.

Tekkinud uues keerulises õiguslikus olustikus teenib Euroopa Kohtu eelotsus ka Eesti kohtunikku Euroopa Liidu õiguse asjades abistavat, nõustavat funktsiooni.

Mõju Riigikohtu lahenditele

Põhjaliku analüüsita on raske öelda, kui palju on Euroopa Kohtu eelotsused Eesti kohtupraktikat konkreetsetes asjades mõjutanud, arvestades eriti seda, et autori kasutuses olevail andmeil ei ole seni ükski Eesti kohus ise Euroopa Kohtult eelotsust küsinud.

Positiivseid näiteid selle kohta, kuidas on Eesti kohtute praktikas, eeskätt Riigikohtu lahendites, Euroopa Kohtu praktikaga arvestatud, on siiski hulgaliselt. Esimesed olulised Riigikohtu tsiviil- ja halduskolleegiumide lahendid püüavad anda ka üldisemaid aluseid ja juhtnööre kohtunikele Euroopa Liidu õigusega seotud küsimuste lahendamiseks.

Hulk Eesti kohtutes lahendamisel olnud ja seni veel menetluses olevad vaidlusi, mis on jõudnud osaliselt ka Riigikohtusse, on tingitud Eesti Euroopa Liiduga ühinemisest. See puudutab nii Euroopa Liidu õigusaktide avaldamist ja nende kättesaadavust eesti keeles vahetult ühinemiseelset ja -järgsel ajal, tolliõiguses toimunud muutusi ja nende rakendamist vahetult pärast ühinemist euroliiduga kui ka muidugi nn suhkrutrahviga seotud valdkonda. Nii on Riigikohtu halduskolleegium kohaldanud Euroopa Liidu määrusega kinnitatud ühenduse tolliseadustikku ja leidnud, et euroliidu õigusaktide mittetundmine ka vahetult pärast Euroopa Liiduga ühinemist ei vabasta deklaranti kohustusest esitada õiged andmed, seda enam, et äriühing tegutses professionaalse tollimaakleri kaudu.

Nagu juba öeldud, on Euroopa Liidu õigusest peamiselt mõjutatud haldusõigus: maksuvaidlused, tolliõiguses impordimaksud ja soodustused, nn suhkrutrahviga seotud vaidlused, aga ka keskkonnaõigus, isikute vaba liikumine, konkurentsioigus. Eestis on siiani Euroopa Liidu neljast põhivabadusest (isikute, kaupade, teenuste ja kapitali vaba liikumine) vaidlusi tekitanud peamiselt kaupade vaba liikumine.

Eraõiguses on Euroopa Liidu õigusega seotud küsimustes Riigikohtusse sattunud peamiselt juhuslikud valdkonnad, näiteks kaubamärgiõigus, pankrotiõigus. Otseselt Eesti võlaõigusseaduses ühtlustatud euroliidu direktiivide alaseid vaidlusi on esinenud vähem, kui võinuks arvata.

Karistusõigus on siiani Euroopa Liidu õigusest kõige vähem puudutatud. Siiski esineb üksikuid lahendeid, näiteks väärteomenetluses, mis käsitlevad vastutamist tollideklaratsiooni valesti täitmise eest ja kus Riigikohtu kriminaalkolleegium on kasutanud põhjendustes ka ühenduse tolliseadustikku. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 2006. aasta 4. mai otsus asjas nr 3-1-1-5-06 analüüsib aga Euroopa vahistamismäärust.

Eeltoodule lisaks on Riigikohus kasutanud oma lahendites Eesti õiguse tõlgendamisel rohkesti Euroopa Liidu direktiive, tõlgendades Eesti õigust viimaste valguses ja võimalikult

direktiividega vastavuses olevalt. Samuti on kohaldatud otse Euroopa Liidu vahetult kohaldatavaid määrusi ning kasutatud tõlgendusmaksimiidena loomulikult ka Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtteid. Iseenesestmõistetavalt on kõigis neis Riigikohtu lahendites võetud aluseks ja arvestatud Euroopa Kohtu lahendite, sealhulgas eelotsustega. Kahtlemata on selline suundumus Eesti kui Euroopa Liidu liikmesriigi kohtuile ainumõeldav ning mõjutab positiivselt ja rikastavalt nii meie kohtupraktikat kui ka õigust üldisemalt.

Kohtute autonoomia ja piirangud

Euroopa Liidu õiguse õpikud kirjutavad sageli liikmesriigi kohtute organisatsioonilisest ja menetlusõiguslikust autonoomiast. Kõige lihtsamalt lahti seletades tähendab see, et kuigi ligemale 80% Eesti materiaalõigusest on mõjutatud Euroopa Liidu õigusest, siis see, kuidas ja kellega Eesti kohtud komplekteeritakse (kohtute organisatsioon) ning millist kohtumenetlusseadustikku, see tähendab millist menetlusõigust kasutatakse, on Eesti enda otsustada, Eesti õiguse reguleerida. Euroopa Liidus ühine menetlusõigus puudub. Kuigi organisatsiooniline ja menetlusõiguslik autonoomia ei seisa ainult raamatulehekülgedel ega ilutse pelgalt Euroopa Liidu õiguse üldise põhimõttena, vaid kehtib ka tegelikkuses, on sellest põhimõttest, nagu paljudest teistestki põhimõtetest, erandeid. Nende erandite – milleks on võrdse kohtlemise ja tõhususe põhimõtted – järgi tuleb Eesti kohtumenetluses kohelda Euroopa Liidu õigusega seotud vaidlusi võrdselt ainult riigisisest õigust puudutavate vaidlustega ja menetlus tuleb ellu viia nii, et ei läheks kaduma Euroopa Liidu õiguse tõhus mõju (*effet utile*). See tähendab, et riigisisene kohtumenetlus ei tohiks muuta Euroopa Liidu õiguse kohaldamist sisuliselt võimatuks.

Praktikas ei ole välistatud, et nii mõnigi Euroopa Liidu õigusakt või ka Euroopa Kohtu praktika kujutab endast kriitilisemalt meelestatud liikmesriikide juristide arvates muu hulgas liigset sekkumist liikmesriigi kohtute organisatsioonilisse ja eelkõige menetlusõiguslikku autonoomiasse. Loomulikult kirjutab nii mõnigi eelotsus liikmesriigi kohtunikule ette, kuidas ta peaks asja Euroopa Liidu õiguse seisukohalt lahendama. Teisiti ei oleks ju asja lahendavale liikmesriigi kohtunikule siduvast eelotsusest mingit kasu. Küsimusi võib tekitada aga näiteks see, kas liikmesriigi kohtunik on seotud ka eelotsuse sellise seisukohaga, kus käsitletakse aspekte, mida liikmesriigi kohtunik Euroopa Kohtult otseselt ei küsinudki (kuigi ka siin leiab Euroopa Kohus, et peaks olema seotud küll).

Ei ole saladus, et Euroopa Kohtu lahendid lähevad kohati väga kaugemale ning tõlgendavad Euroopa Liidu õigust ja arendavad seda edasi selliselt, et see võib tunduda teleoloogilise tõlgendusviisiga võib-olla vähem harjunud liikmesriigi kohtunikule võõristav. Sellega seoses hägustub piir liikmesriigi kohtu ja Euroopa Kohtu pädevuse vahel. Paljudel juhtudel ei piirdu Euroopa Kohtu eelotsused ainult kindla kohtuasjaga, vaid neil on märksa kaugemale ulatuv tähendus, mis muudab need teejuhisteks liikmesriigi kohtutele ka teiste asjade otsustamisel. Kõrvalekaldumiseks tuleb Euroopa Kohtult küsida tõenäoliselt uus eelotsus.

Barjäärid eelotsuse küsimisel

Pole siis ime, et kuigi formaalselt võttes puudub Euroopa Kohtu ja näiteks Eesti kohtute vahel hierarhia, see tähendab Euroopa Kohus pole kõige kõrgemal seisev kohus, vaatavad

liikmesriigi kohtunikud kartuses Euroopa Kohtu poole, otsekui oleks tegemist õpilase ja õpetaja vahelise suhtega. Ebakindlas olukorras peetakse paremaks Euroopa Kohtult eelotsust taotleda, kuigi see võib mõnikord osutuda elementaarse väljakujunenud kohtupraktika ülekordamiseks.

Veel hullem on, kui eelotsuse küsimisest hoidutakse sellepärast, et liikmesriigi kohtunikud väldivad Euroopa Kohut vastumeelsusest "võõra õiguse" kohaldamise või ka Euroopa Kohtu ettekirjutava praktika ees. Tekib küsimus, kas sellisel juhul kardavad liikmesriigi kohtunikud oma autoriteedi vähenemist. Ometi on eelotsuse küsimise taga peituv filosoofia suunatud kahe kohtu koostööle, teineteisemõistmisele, dialoogile, mitte omavahelisele võistlusele ega teineteise ületrumpamisele.

Kolmas võimalus eelotsuse liialt kergekäelise küsimise ja teisalt eelotsuse küsimise vältimise kõrval on samuti mõjutatud psühholoogilisest tegurist, väljendudes liikmesriigi kohtuniku kartuses näida Euroopa Kohtu ees rumalana. Kui arvestada Ungari kohtute kurba kogemust, ei olegi see kartus võib-olla täielikult põhjendamatu. Pean silmas kaht esimest Euroopa Kohtule 2004. aastal liitunud riikide kohtutest (mõlemad Ungarist) esitatud eelotsuse küsimust ja nende vastuseid. Nimetatud aasta 10. juunil küsis Ungari esimese astme kohus kohtuasjas *Sachen Ynos Kft. vs János Varga* Euroopa Liidu tarbijakaitsedirektiivi tõlgendamist. Euroopa Kohtu suurkoda leidis oma 10. jaanuari 2006. aasta otsuses, et sellises põhikohtuasjas, milles asjaolud on ilmnenud enne riigi ühinemist Euroopa Liiduga, ei ole Euroopa Kohus pädev eelotsuse küsimustele vastama. Pädevuse puudumist mõõnis Euroopa Kohus ka Ungari teise astme kohtu 2004. aasta 24. juunil esitatud eelotsuse taotlusele vastates, kus kohtuasi ja küsimus olid Euroopa Liidu õigusega tõepoolest väga kaudselt seotud.

Kohtud peaksid kindlasti vältima Euroopa Kohtu asjatut ülekoormamist asjasse puutumatute eelotsuste küsimisega, sest isegi kui Euroopa Kohus saab sellistele eelotsuse taotlustele reageerida määrusega, nõuab see Euroopa Kohtult teatud aja- ja ressursikulu. Jääb loota, et teistel Euroopa Liiduga 2004. aasta 1. mail ühinenud liikmesriikide kohtutel (hetkeseisuga on eelotsuseid küsinud lisaks Ungari kohtutele veel Poola, Tšehhi, Slovakkia ja Leedu kohtud) läheb eelotsustega paremini. Üldiselt iseloomustab 2004. aastal liitunud riikide kohtutest tulevaid eelotsuseid see, et neid ei ole esitanud ilmtingimata kõrgeimad kohtud. Siiski on Euroopa Kohtult eelotsuse küsinud ka Leedu kõrgeim halduskohus. Küsimus puudutab erinevates Euroopa Liidu ametlikes keeltes esinevaid erisusi ja sellest tingitud raskusi alkoholi ja alkoholsete jookide aktsiisimaksude struktuuri ühtlustamist käsitleva direktiivi 92/83EMÜ tõlgendamisel.

Liikmesriigi niigi tööga üle koormatud kohtunikule tähendab eelotsuse küsimuste kirjutamine ja formuleerimine kindlasti täiendavat tööülesannet, süvenemist ja ajakulu, mis tuleb põhjalikult läbi kaaluda ja ette valmistada.

Probleemid eelotsusest arusaamisel

Peale nimetatud tegurite on üks oluline komistuskivi eelotsuse küsimise laialdasemal praktiseerimisel see, et eelotsuse menetlus on aeganõudev. Tõsi küll, seoses Euroopa Kohtu

kohtunike arvu suurenemisega ning sellega, et uued liikmesriigid ei ole jõudnud veel täismahus kohtumenetlustesse lülituda, on varem keskeltläbi kaks aastat kestnud eelotsuse menetlus tunduvalt lühenenud. Kuid teatud ajalised raamid, mida põhjustab kas või tõlkimiskoormus, siiski jäävad.

Tõsisem põhjus kui menetlusökonoomia võib eelotsuse küsimata jätmisel olla see, et kohati ei ole Euroopa Kohtu eelotsus küsimuse esitanud liikmesriigi kohtule piisavalt selge ja arusaadav. Sellisel juhul ei ole vastusest palju abi ja olukord võib muutuda veelgi segasemaks. Sealjuures ei pruugigi alati asi selles seisneda, et liikmesriigi kohus pole ise suutnud küsimust piisavalt selgelt formuleerida, sest Euroopa Kohus võib ju küsimuse temale arusaadavamalt ümber sõnastada. Ent mõnikord on Euroopa Kohtu vastus niivõrd teoreetiline, et konkreetset asja lahendaval liikmesriigi kohtunikul pole sellega suurt midagi peale hakata. Üks selline näide on Euroopa Kohtu 2005. aasta 13. detsembri otsus *Marks & Spenceri* kohtuasjas, kus pärast eelotsuse saamist väitsid mõlemad menetlusosalised eelotsuse küsinud Inglise kohtus, et just nemad on Euroopa Kohtus võidu saanud. Selline olukord võib viia segadusse sattunud liikmesriigi kohtu uue eelotsuse küsimiseni.

Kui eelotsus on üheselt mõistetav, nagu see enamikul juhtudel siiski on, tuleks seda kajastada ka lõppotsuses. Kuigi Eesti kohtud ei ole veel eelotsuseid küsinud, kajastavad nad Euroopa Kohtu praktikaga arvestamist siiski oma lahendites, seetõttu tuleb nentida, et kohtuotsused on muutunud eriti haldusajades tunduvalt mahukamaks, pikemaks, keerulisemaks, raskesti mõistetavaks. Kohati on otsuste keele kohmakus seotud ka Euroopa Liidu õiguse, sealhulgas kohtupraktika (eestikeelsete) versioonide ebaõnnestunud sõnastusega, millest tuleks siiski hoiduda.

Hoolimata sellest, et Euroopa Kohtu eelotsus võib teinekord kas õigustatult või liialdatult tunduda liikmesriigi kohtupraktika dikteeriva suunajana, ei saa liikmesriikide kohtud kaugeltki alati ise vabalt otsustada, kas küsida eelotsust või mitte. Nagu juba öeldud, on nad selleks teatud juhtudel kohustatud. Euroopa Kohus andis oma 2003. aasta 30. septembri otsuses *Köbleri* kohtuasjas kriteeriumid liikmesriigi kohtu vastutuse küsimuses. Nimetatud lahendi kohaselt vastutab liikmesriik selle eest, kui liikmesriigi viimase astme kohus tahtlikult ja teadlikult jättis küsimata Euroopa Kohtult eelotsuse, kohaldades seetõttu vääralt Euroopa Liidu õigust ning põhjustades sellega omakorda isikule kahju. Riik on kohustatud hüvitama kohtu eksimusega põhjuslikus seoses kaasnenu kahju.

Euroopa Kohtu 2006. aasta 13. juuni otsuses *Traghetti* kohtuasjas täpsustab Euroopa Kohus *Köbleri* kaasuses antud kriteeriume, minnes veelgi kaugemale ja leides, et üksikisiku õiguskaitse peab laienema ka juhtudele, kui liikmesriigi kõrgeim kohus tegi õigusnormide tõlgendamisel ja hindamisel ilmselge rikkumise. Seega vastutab riigi kõrgeim kohus oma tõlgenduse õigsuse eest. Peale selle leiab Euroopa Kohus, et õiguskaitset ei saa kohaldada üksnes juhtudel, kui kõrgeim kohus on tahtlikult ja jämedalt rikkunud Euroopa Liidu õigust.

Tõhusa koostöö alused

Euroopa Kohtu ja liikmesriikide kohtute tõhusa koostöö alused peituvad muu hulgas Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklis 10 sätestatud liikmesriikide lojaalsuskohustuses

Euroopa Liidu suhtes, mida Euroopa Kohus on laiendanud ka liikmesriikide kohtutele. Loodetavasti ei pea Eesti esimese ja teise astme kohtute puhul siiski paika mõtteviis: "Las Riigikohus, kes nii või teisiti on teatud juhtudel kohustatud eelotsust küsima, küsib." Selline arutluskäik kuulub ümberlükkamisele, sest kõik Eesti kohtunikud, sõltumata kohtuastmest, on Euroopa Liidu kohtunikud ja mida kiiremini probleem avastatakse ning vastus Euroopa Kohtust saadakse, seda tõhusam ja ökonoomsem võib olla ka tulemus.

Nüüdseks on ära langenud ka formaalne takistus eelotsuse küsimata jätmisel, see tähendab õigusliku aluse puudumine Eesti menetlusseadustikes, kuigi ka selleta oleks saanud otse toetuda Euroopa Ühenduse asutamislepingule. Nimelt sätestab 1. septembril 2006 jõustunud tsiviilkohtumenetluse seadustiku muudetud redaktsioonis seadustiku § 356 lõige 3, et kui kohus taotleb asjas tõusetunud küsimuses Euroopa Kohtult eelotsust, peatab kohus menetluse kuni Euroopa Kohtu lahendi jõustumiseni.

Kuigi siiani ei ole Eesti kohtud, sealhulgas Riigikohus, Euroopa Kohtult eelotsust küsinud, võib Riigikohtu praktikast välja tuua vähemalt kolm juhtumit, kus eelotsuse küsimist kaaluti. Nende juhtumite hulka kuulub näiteks Riigikohtu halduskolleegiumi 2006. aasta 5. oktoobri otsus kohtuasjas nr 3-3-1-33-06, kus nn *acte clair* olukorda (ilmselge õigusakt) kasutanud Riigikohtu hinnangul oli antud asjas ilmne, et Eesti üleliigse laovaru tasu seadus ei taga Euroopa Komisjoni määruse nr 1972/2003/EÜ artikli 4 lõikes 2 sätestatud asjaolude arvessevõtmist. Halduskolleegiumil ei tekkinud Euroopa Liidu õiguse eesmärgipärasel tõlgendamisel kahtlusi, mis saaksid olla aluseks eelotsuse taotlemisele Euroopa Kohtult.

Kindlasti ei tähenda asjaolu, et Eesti kohtud pole seni eelotsuseid küsinud, et Eesti kohtunikud ei oleks Euroopa Liidu õigusega kursis või ei arvestaks sellega piisavalt. Samuti ei tähenda see, et kohtutesse ei oleks veel jõudnud Euroopa Liidu õigusega seotud vaidlusi, kuigi, tõsi küll, esimesed kohtuasjad puudutavad eeskätt Euroopa Liiduga ühinemisel võetud üleminekumeetmeid, mis ilmselt on oma olemuselt pigem reformiõigus ega anna alust sügavamaks Euroopa Liidu õiguslikuks ja õiguse üldpõhimõtteid edasiarendavaks käsitluseks. Mõnes mõttes annab eelotsuse küsimata jätmise isegi tunnistust sellest, et Eesti kohtud on siiani saanud keeruliste Euroopa Liidu õiguse asjadega hakkama omal jõul. Loodan väga, et Euroopa Kohus ei jää siiski enam kauaks esimese Eestist lähetatud eelotsuse taotluseta, samuti seda, et meie poolt tuleb küsimus, mis vajab lahendamist Euroopa Liidus laiemalt ning mida saab edukalt teha Eesti kohtu ja Euroopa Kohtu koostöös.

Küsimist ei tohiks karta

Eesti kohtutel on juba esimesed kokkupuuted Euroopa Liidu õigusega. Konkreetset asja lahendaval kohtunikul tuleb end esimesest euroliidu õigusega seotud kaasusest nii-öelda läbi närida. Kui see kogemus käes, on psühholoogiline tõrge kõrvaldatud ja teine kord on asja lahendada palju lihtsam. Riigikohus on oma lahendites andnud ka juhiseid, kuidas seda edukalt teha. Siinjuures ei tohi Euroopa Liidu õiguse rohkete detailide ja tehniliste aspektide kõrval unustada nende normide käsitlemist õiguse üldpõhimõtete valguses. Ka Euroopa Kohus keskendub vastandlike huvide kaalumisel eelkõige õiguse üldpõhimõtetele.

Euroopa Kohtu eelotsus aitab kindlasti rikastada ja edasi arendada Eesti kohtupraktikat. Eelotsuse küsimist ei tohi karta, samal ajal ei tule seda vaadata kui Eesti õigustmõistva võimu allutamist Euroopa Kohtu dikteerivale praktikale, pigem kui sõbralikku koostööd, nõustamist Euroopa Liidu õiguse küsimustes. Küllap aitab probleemide lahendamisel ka suhtlus teiste liikmesriikide kolleegidega.

Peale üldiste infoallikate nagu Euroopa Liidu õiguse andmebaas EUR-Lex kodulehel (<http://eur-lex.europa.eu>) ja Euroopa Kohtu praktika otsinguvorm Euroopa Kohtu kodulehel (www.curia.eu.int) on olemas veel näiteks andmebaas liikmesriikide halduskohtute lahendite kohta, mis on seotud Euroopa õigusega. Viimane asub Euroopa Liidu Riiginõukogude ja Kõrgeimate Halduskohtute Ühenduse kodulehel (www.juradmin.eu). Kasulikku informatsiooni sisaldab ka Euroopa Liidu Kõrgeimate Üldkohtute Presidentide Ühenduse koduleht (<http://www.eupsjc.org/index.php>).

Euroopa Kohtult tuleks eelotsust küsida ikka siis, kui see annab mõlemale poolele midagi, nii konkreetse kohtuasja lahendamisel kui ka Euroopa Liidu õiguse kui terviku arendamisel. Loomulikult tuleb kinni pidada juhtumitest, kus Eesti kohtud on kohustatud Euroopa Kohtult eelotsust küsima. Kuid Eesti kohtud peaksid ka ise Euroopa Liidu kohtutena julgema Euroopa Liidu õigust kohaldada ja tõlgendada. Selleks et tagada parem arusaamine Euroopa Kohtu eelotsusest ja et eelotsusest oleks konkreetse asja lahendamisel tõesti kasu ning samal ajal oleks võimalik mõjutada näiteks ka Euroopa Kohtu praktika väljakujundamist, võib osutada kasulikuks Euroopa Kohtusse saadetavale küsimusele Eesti kohtu pakutava võimaliku vastusevariandi lisamine.

Kasutatud kirjandus

Anderson, D. W. K., Demetriou, M. (2002). References to the European Court. London: Sweet & Maxwell.

Euroopa Kohtu lahendid I. Koost J. Laffranque. Tallinn: Juura, 2001.

Euroopa Kohtu lahendid II. Koost J. Laffranque. Tallinn: Juura, 2003.

Laffranque, J. (2005). Eelotsuse küsimine Euroopa Kohtult. Õppematerjal kohtunikele. Tartu: Eesti Õiguskeskus.

Euroopa Kohtu lahendid:

Euroopa Kohtu 15. juuli 1964. a otsus kohtuasjas 6/64: *Costa vs ENEL*, EKL 1964, lk 1141.

Euroopa Kohtu 16. detsembri 1976. a otsus kohtuasjas 33/76: *Rewe*, EKL 1976, lk 1989.

Euroopa Kohtu 6. oktoobri 1982. a otsus kohtuasjas 283/81: *CILFIT*, EKL 1982, lk 3415.

Euroopa Kohtu 21. septembri 1983. a otsus liidetud kohtuasjades 205–215/82: *Milchkontor*, EKL 1983, lk 2633.

Euroopa Kohtu 5. märtsi 1986. a otsus kohtuasjas 69/85: *Wünsche Handelsgesellschaft*, EKL 1986, lk 947.

Euroopa Kohtu 21. juuni 2003. a otsus kohtuasjas C-112/00: *Schmidberger*, EKL 2003, lk I-5659.

Euroopa Kohtu 30. septembri 2003. a otsus kohtuasjas C-224/01: *Köbler*, EKL 2003, lk I-10239.

Euroopa Kohtu 6. oktoobri 2005. a määrus kohtuasjas C-328/04: *Attila Vajnai*, EKL 2005, lk I-08577.

Euroopa Kohtu 13. detsembri 2005. a otsus kohtuasjas C-446/03: Marks & Spencer, EKL 2005, lk I-10837.

Euroopa Kohtu 10. jaanuari 2006. a otsus kohtuasjas C-302/04: Ynos kft *versus* János Varga EKL 2006, lk I-371.

Euroopa Kohtu 13. juuni 2006. a otsus kohtuasjas C-173/03: Traghetti (EKL veel avaldamata).

Euroopa Inimõiguste Kohtu lahend:

6. veebruari 2001. a otsus kohtuasjas Tammer *versus* Eesti.

Riigikohtu lahendid:

Halduskolleegiumi 15. märtsi 2004. a otsus kohtuasjas nr 3-3-1-7-04, RT III 2004, 9, 103 ja 15. märtsi 2004. a otsus kohtuasjas nr 3-3-1-6-04, RT 2004, 9, 102.

Halduskolleegiumi 19. aprilli 2004. a otsus asjas nr 3-3-1-12-04, RT III 2004, 11, 131.

Halduskolleegiumi 19. jaanuari 2005. a otsus kohtuasjas nr 3-3-1-73-04, RT III 2005, 4, 31.

Halduskolleegiumi 9. märtsi 2005. a otsus asjas nr 3-3-1-88-04, RT III 2005, 10, 90.

Halduskolleegiumi 7. aprilli 2005. a otsus kohtuasjas nr 3-3-1-5-05, RT III, 2005, 12, 117.

Üldkogu 19. aprilli 2005. a otsus asjas nr 3-4-1-1-05, RT III 2005, 13, 128 ja sellele lisatud eriarvamused.

Tsiviilkolleegiumi 28. aprilli 2005. a otsus kohtuasjas nr 3-2-1-37-05, RT III 2005, 16, 166.

Tsiviilkolleegiumi 14. juuni 2005. a otsus kohtuasjas nr 3-2-1-66-05, RT III 2005, 23, 245.

Kriminaalkolleegiumi 3. märtsi 2006. a otsus kohtuasjas nr 3-1-1-155-05, RT III 2006, 9, 80.

Tsiviilkolleegiumi 6. märtsi 2006. a otsuses asjas nr 3-2-1-7-06, RT III, 2006, 9, 83.

Tsiviilkolleegiumi 30. märtsi 2006. a otsus kohtuasjas nr 3-2-1-4-06, RT III 2006, 12, 118.

Halduskolleegiumi 25. aprilli 2006. a määrus asjas nr 3-3-1-74-05, RT III 2006, 17, 154.

Kriminaalkolleegiumi 4. mai 2006. a otsus kohtuasjas nr 3-1-1-5-06, RT III 2006, 20, 181.

Halduskolleegiumi 10. mai 2006. a otsused kohtuasjades nr 3-3-1-65-05 ja nr 3-3-1-66-05, vastavalt RT III 2006, 19, 179 ja 180.

Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 11. mai 2006. a arvamus 3-4-1-3-06, RT III 2006, 19, 176 ning sellele lisatud eriarvamused.

Halduskolleegiumi 5. oktoobri 2006. a otsus asjas nr 3-3-1-33-06, RT III 2006, 35, 301.